

Onko anonyymiys uhka?

Päivikki Karhula & Kai Ekholm

Anonyymiys verkossa on tullut kyseenalaistetuksi viimeaikaisessa julkisessa keskustelussa. Kun verkkokirjoittamisen anonyymiudesta kannustetaan luopumaan, olisi hyvä pohtia, millaisia käytäntöjä se on tukenut ja mitä menetettäisiin sen myötä.

Kirjastoalalla samat kysymykset tulevat vastaan myös kirjoittamisen ja tiedonhaun toimintaperiaatteina. Haluammeko tukea asiakkaiden vapautta lukea ja viestiä tulevaisuudessakin, mitä he haluavat?

Anonyymiudella on historia

Mikäli presidentti Urho Kekkonen bloggaisi, häntä vaadittaisiin kirjoittamaan omalla nimellään. Kekkonen kirjoitti tunnetusti useilla nimimerkeillä, kuten Esaijas Kohennuskeppi, Esaijas Ranstakka, Känä, Lakimies, Lautamies, Liimainen, Mies suomalainen, Olli Tampio, Pekka Peitsi, Urho Sorsimo ja Veljenpoika.

Nimimerkillä kirjoittamisella on pitkä historia E. J. Ellilä: Kirjallisia salanimiä ja nimimerkkejä (1966) avaa satoja nimimerkkejä. Nimimerkillä kirjoittaminen mahdollistaa virallisen puheen ja vallan arvostelun, huumorin ja parodian ja yleiselle mielipiteelle olennaisten asioiden paljastamisen, jota nykyisin kutsutaan whistleblowerismiksi.

Anonyymi asiointi on ollut myös monien julkisten palvelujen pitkäaikainen toimintaperiaate. Kirjastojen ammattieettisiin periaatteisiin kuuluu, että asiakkaan yksityisyyttä suojataan, eikä hänen tiedolliseen käyttäytymiseensä puututa. Kirjastoissa, samoin kuin monissa muissakin julkisissa palveluissa voi asioida kertomatta henkilöllisyyttään ja kiinnostuksen kohteitaan. Kansalaisten perusoikeuksiin kuuluu myös se, että tietoa voi hakea ja tuottaa ilman muiden osapuolten väliintuloa.

Shock doctrines

Verkon anonymiteetti on tämän hyväksytyin perinteen jatke, joka on kuitenkin viime aikoina tullut nopeasti haastetuksi. Kohua on saanut aikaan mm. Anders Behring Breivikin veriteko ja salanimellä kirjoittamaksi väitetty *Eurooppalainen itsenäisyysjulistus* (2083: A European Declaration of Independence), joka nosti terroriteon jälkimainingeissa pintaan lukuisia keskusteluja sananvapaudesta ja vihapuheesta.

Keskeiseksi kysymyksessä julkisessa keskustelussa on nostettu meilläkin, pitäisikö anonyymi nettikirjoittaminen lopettaa? Keskustelun johtaminen Breivikin teosta ei ole ollut aivan johdonmukaista. Terroriteko ei tapahtunut Suomessa, eikä anonyymien nettikirjoittelun suhde väkivallan lisääntymiseen ole selkeä. Lisääkö vai vähentääkö tunteiden purkaminen ja mielipiteiden kirjoittaminen yhteiskunnassa väkivallan uhkaa? Synnyttääkö verkko vihamielisen ihmisen, jota on kontrolloitava tarkemmin? Onko juuri anonyymiys se tekijä, joka on yhteydessä vihan kasvuun vai onko vihalla kasvualusta muissa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa tai yhteiskunnallisissa ongelmissa?

Hätäinen halu kiristää kontrollia vastaa kuitenkin hyvin Naomi Kleinin *Shock Doctrine* -teoksessa esittämiä tapahtumaketjuja. Shokkiefektejä, kuten terroritekoa ja sen luomaa pelon ilmapiiri-

riä, hyödynnetään usein siten, että se johtaa valvonnan ja rajoitusten nopeaan lisäämiseen. Jatkuva valvontamekanismien laajentaminen turvallisuuteen vetoamalla on jo kaventanut kansalaisoikeuksia melkoisesti 2000-luvulla. Vaakalaudalla ovat erityisesti sananvapaus ja yksityisyys.

Anonyymiys mahdollistaa kritiikin

Kuluvan vuoden aikana tullut julkisuuteen monia tapauksia, jotka antavat ristiriitaisia aineksia sananvapauskeskusteluihin. WikiLeaksin tietovuoto viime vuoden joulukuussa taas johti ehdotuksiin lähdesuojan murtamisesta USA:ssa. Norjan terroriteko käynnisti keskustelua etenkin anonyymiyden purkamisen tarpeesta. Lisäksi kuluvan vuoden aikana lisääntyneet kansannousut ja kansanliikkeet eri maissa, antavat edelleen pontta pohtia sananvapauden ja kontrollin tasapainoa yhteiskunnassa.

Huolestuttavinta on, jos valvontaa kiristetään nopeasti tavoilla, joilla on pitkäaikaisia seurauksia. Se muuttaisi viestinnän kulttuuria, mutta myös kansalaisten asemaa yhteiskunnassa.

Anonyymiteetillä ja lähdesuojalla on merkittävä vallan käytön valvontaa tasapainottava ja demokratiaa tukeva yhteiskunnallinen merkitys. Yksittäinen kansalainen joutuu melkoiseen vallan epäsuhtaan kritisoidessaan omalla nimellään suuryrityksiä tai julkisia organisaatioita. Kansalaiset ja vähemmistöt tarvitsevat suojaa voidakseen esittää mielipiteensä, havaitsemansa kritiikin ja väärinkäytökset pelkäämättä. Lähdesuoja ja sananvapaus ovat tukemassa juuri tämänkaltaisia lähtökohtia yhteiskunnassa.

Rehellisen ei tarvitse pelätä – vai tarvitseeko?

Yksittäisen kansalaisen pakottaminen esittämään kritiikkiä omalla nimellään kaventaisi suuresti hänen mahdollisuuksiaan julkistaa kokemuksiaan vallan väärinkäytöksistä tai esittää kritiikkiä hallinnon tai yritysten toimille. Mitä suurempi organisaatio vastapuolena on, sitä haitallisemmaksi kritiikki voisi tulla hänelle.

Sama koskee vähemmistössä olevia mielipiteitä. Kritiikin esittäminen omalla nimellä ei välttämättä edistä tällaisessa valtasuhteiden asetelmassa reilua peliä, vaan vahvemman etua. Vähemmistössä olevan mielipiteen esittäjä joutuu alttiiksi monille ikäville seurauksille. Hänen on punnittava, mitä kannattaa omissa nimissään arvioida ja huomioida sen mahdolliset seuraukset.

Kyse ei ole henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten rehellisyydestä, vaan vallan epäsuhdasta osapuolten välillä ja negatiivisen julkisuuden seurauksista. Totalitäärisissä maissa väärästä mielipiteestä voi seurata jopa hengenmenetyksen uhka. Jos halutaan elää moniäänisessä ja demokraattisessa yhteiskunnassa, kansalaiset tarvitsevat edelleenkin suojaa mahdollisuuksilleen toteuttaa sananvapautta ilman pelkoa.

Loppuisiko vihapuhe vai muukin puhe?

Näennäisen sensuurittomissa pohjoismaissa halutaan korostaa 'yleishyödyllistä' ja kansalaisia suojaavaa sensuuria tai sen kaltaista toimintaa, usein taktisista tai poliittisista syistä. Monet poliitikot ovat keränneet Suomessakin julkisuutta haluamalla suodattaa Internetin sisältöä. Ruotsin piraattipuolueen EU-parlamentaarikko Christian Engström totesi taannoin suurin sanoin, että usein kyseessä on vain halu herättää moraalista paniikkia ja sensuurille suopeaa mielialaa.

Mitä sitten anonyymiteetin hävittämisellä saataisiin aikaan? Lopettaisiko anonyymien nettikirjoittamisen rajoittaminen väkivaltarikokset tai ääri-ilmiot? On selvää, että anonyymiteetin hävittäminen rajoittaisi kaikkea muutakin viestintää, ei vain vihapuhetta. Emme todellisuudessa tiedä, hävitettäisiinkö sillä vihakirjoittelu, vai myös keskustelun monivivahteisuus ja ne asialliset kirjoittajat ja mielipidevähemmistöt, joilla on omat perustellut syynsä kirjoittaa nimettöminä.

Ratkaistaisiinko rikostutkintaa sitten tehokkaammin? Rikollisia ajatuksia esittävien jäljille on verkossa tähänkin saakka päästy, vaikka olisi käytetty nimimerkkiä, kunhan asiasta tehdään

ilmoitus. Verkkokäyttäjä jättää aina tunnistettavia jälkiä.

Itsesensuuria ja uusia rajoja

Anonymiteetin purkaminen ei ole suoranaista sensuuria, mutta sillä on itsesensuurin kaltainen vaikutus. Se tuottaisi läpinäkyvyyttä, jossa jokaisen on syytä varoa sanojaan ja toimiaan, mutta jonka vaikutukset rikollisuuden vähentämiseen ja ääriilikkeiden hillitsemiseen eivät ole aivan todennettuja.

Kirjastojen kannalta anonyymiyden kapeneminen vaikuttaisi etenkin tiedonhakuun. Myös tiedonhaussa ja verkkoaineistojen lukemisessa käyttäjien seurannan muodot ovat pitkälle edenneitä. Käyttäjien toimia ja sisältöjen käyttöä voidaan seurata yhä hienojakoisemmin. Yhä todennäköisemmältä vaikuttaa myös se, että kirjastoille voitulla pakkoja tunnistaa ja valvoa käyttäjiään copyright-käytäntöjen ja lisenssien valvonnan takia.

Tunnistamisen johdosta voi syntyä myös uusia rajoja erilaisten käyttäjäryhmien välille, jotka vähentävät ulkopuolisten oikeuksia palveluihin ja aineistoihin. USA:ssa pelätään jo arvokkaim-

man tutkimuskirjallisuuden kasautumista eliittiyliopistoihin ja muun käyttäjäkunnan rajaamista näiden ulkopuolelle.

Näiden käytäntöjen haitalliset ja tietoon pääsyä estävät vaikutukset tulisi tunnistaa ajoissa, jotta palvelumme ja aineistomme olisivat säilyisivät edelleen niin avoimina kuin mahdollista käyttäjille.

Kirjoittajat ovat mukana Sensuuri verkkoaikana –hankkeessa ja IFLA:n FAIFE-komitean jäseniä.

Tietoa kirjoittajista

*Kai Ekholm, kirjastonjohtaja,
FAIFE-komitean puheenjohtaja
Kansalliskirjasto
Email. kai.ekholm@helsinki.fi*

*Päivikki Karhula, tutkija
(Sensuuri verkkoaikana –hanke)
Tampereen yliopisto,
Email. paivikki.karhula@uta.fi*